

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Туркулець Олександр Андрійович

РОЛЬ КАЗКИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської (бакалаврської) роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«053 Психологія»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

*кандидат психологічних наук, доцент,
Харченко Надія Анатоліївна*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

- 1.1 Емоційна сфера людини та її вікові особливості
- 1.2 Роль емоцій у розвитку особистості дошкільника

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

- 2.1 Основні методи психологічного впливу на емоційну сферу дошкільників
- 2.2 Казка, як метод розвитку емоційної сфери дошкільників

Висновки до другого розділу

РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКІВ

- 3.1 Організація та методи дослідження
- 3.2 Результати емпіричного дослідження
- 3.3 Практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної сфери дошкільників

Висновки до третього розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Серед багатьох засобів, що забезпечують своєчасний і якісний розвиток людини в період дитинства, особливе місце займає народна культура, що має найвищий виховний потенціал в силу своїх специфічних особливостей: доступності дитячому сприйняттю, яскравості і колоритності елементів, синкретичності, співзвучності досвіду.

Розвитку емоційної сфери сприяють всі види форми і методи виховання, але особливу роль в збагаченні емоційного досвіду дитини відіграє казка. Казка змушує дитину сміятися і плакати, переживати і сподіватися, виявляти почуття і емпатію, розпізнавати мотиви моральної поведінки. Казка цільовим призначенням потрібна для підсвідомого або свідомого навчання дитини в сім'ї правилам і мети життя, необхідності захисту свого «ареалу» і гідного ставлення до інших. Примітно, що і сага, і казка несуть в собі колосальну інформаційну складову, передану з покоління в покоління, віра в яку ґрунтується на повазі до своїх предків. Багато років, система дошкільного виховання і навчання, орієнтована на інтелектуальний розвиток дитини.

Мета дослідження – дослідити роль казки у формуванні емоційної сфери дошкільника.

Згідно з метою, об'єктом та предметом дослідження нами було поставлено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз дослідженості емоційної сфери людини та її вікові особливості.
2. Встановити роль емоцій у розвитку особистості дошкільника.
3. Розглянути основні методи психологічного впливу на емоційну сферу дошкільників.
3. Емпірично дослідити емоційну сферу дошкільників.
4. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної сфери дошкільників.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера дошкільника.

Предмет дослідження – роль казки у формуванні емоційної сфери дошкільника.

Наукові методи дослідження: теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення положень психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – тест тривожності (Р. Темпл, В. Амен, М. Дорки) – для дослідження тривожності дитини по відношенню до ряду типових для нього життєвих ситуацій спілкування з іншими людьми); проективна методика «Три бажання» – для визначення рівня емоційного інтелекту та методика САН – для вивчення особливостей самопочуття, активності та настрою у дошкільників та методика «Колірний тест відносин» (А.Еткінда); статистично-математичні методи опрацювання емпіричних даних: обробку результатів здійснено за допомогою програми математичної обробки SPSS-21,0.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні уявлень про теоретичні здобутки наукових досліджень емоційної сфери людини та її вікових особливостей; уточненні значення емоцій у розвитку особистості дошкільника та систематизації основних методів психологічного впливу на емоційну сферу дошкільників й виокремленні казки, як методу розвитку емоційної сфери дошкільників.

Практичне значення роботи. Результати емпіричного дослідження можна використати для підготовки та апробації психолого-педагогічної корекційної програми впливу на емоційну сферу дошкільника.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі закладу загальної дошкільної освіти №430 «Каштанчик» м. Києва. В емпіричному дослідженні прийняли участь 42 дитини дошкільного віку, які склали дві вибірки: експериментальну, для якої протягом місяця щодня застосовувалась казкотерапія – 23 дошкільника, з них 12 дівчаток та 11 хлопчиків віком від 5,5 до 7 років. Другу (контрольну) групу склали діти дошкільного віку, яким казкотерапія не впроваджувалася – 19 дітей, з них 9 хлопчиків та 10 дівчаток.

Апробація результатів дослідження

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У процесі дослідження перевірялася основна гіпотеза, згідно з якою передумовою для розвитку емоційної сфери дошкільника виступає активне застосування в практичній діяльності дошкільних закладів освіти казок, як методу навчання та виховання.

В першому розділі «Теоретичні аспекти дослідження емоційної сфери дошкільників» систематизовано теоретичні здобутки наукових досліджень емоційної сфери людини та її вікових особливостей; вказано на місце емоцій у розвитку особистості дошкільника. Другий розділ «Методи формування емоційної сфери дошкільників» розкриває основні методи психологічного впливу на емоційну сферу дошкільників загалом та казки, як методу розвитку емоційної сфери дошкільників. Третій розділ «Емпіричне дослідження емоційної сфери дошкільників» представляє результати самого дослідження, які вказують на ефективність використання казки та практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної сфери дошкільників.

Дослідження було реалізовано у три етапи: підготовчий; діагностичний; аналітичний. На підготовчому етапі для досягнення поставленої мети нами було складено програму психодіагностичних методик, з урахуванням вивченого теоретичного матеріалу та поставлених завдань. Сформовано дві вибірки дослідження: експериментальну та контрольну групи. На другому етапі здійснено безпосередньо емпіричне дослідження. На третьому етапі дослідження проведено компаративний аналіз результатів в групі дошкільників для яких протягом місяця щодня застосовувалась казкотерапія та дошкільнят, яким казкотерапія не впроваджувалася, сформульовано висновки та запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної сфери дошкільників.

Висновки. Здатність до емоційних переживань проявляється відразу після появи дитини на світ. Всі пізнавальні процеси у дітей дошкільного віку мають чітко виражене емоційне забарвлення. Характерними для дітей раннього віку є нові переживання, пов'язані з іншими дітьми. Серед однолітків у дітей

проявляється суперництво, елементи заздрості, ревнощів, діти добре розуміють настрій близьких, любов і симпатія до яких набуває нових форм.

Починають проявлятися соціальні емоції, які знаходяться в прямій залежності від рівня розвитку інтелекту і вищих почуттів, що вказують на становлення особистості дошкільника. Важливим новим фактом емоційної сфери дошкільника стає переживання з приводу можливої реакції дорослих на його дії і вчинки, з'являються гуманні почуття. Емоції дитини пов'язані з її внутрішнім світом і різними соціальними ситуаціями розуміння, переживання яких викликає у неї певні емоційні стани.

Джерелом причин емоційних розладів виступають особливості спілкування з дорослими і з однолітками. Внаслідок порушення соціальних ситуацій у дитини може виникнути стресовий стан, афективні реакції, страх, що викликає негативне самопочуття дитини, тобто його емоційне неблагополуччя. Таким чином, на емоційний розвиток дошкільнят впливають і біологічні і соціальні чинники.

Емоційний розвиток дошкільника пов'язаний, перш за все, з появою у нього нових інтересів, мотивів і потреб. Між нормальними, соціально прийнятними виразами, і явно хворобливими рисами, на зразок безмірної активності і надмірного збільшення афектів, гніву, страху, виділяють неймовірну кількість перехідних ступенів від «здорових» до «хворих» емоцій. Внаслідок цього немає можливості провести чітку межу між нормою і патологією в емоційній сфері. До кінця дошкільного віку дитина починає усвідомлювати і кваліфікувати свої емоції і переживання. До цієї можливості дитина приходить через розуміння емоційного стану інших (емпатії).

Емоційна сфера до кінця дошкільного віку зазнає ряд змін: відбувається узагальнення переживань, у дитини з'являються стійкі почуття, як результат узагальнення емоційного досвіду, відбувається диференціація внутрішнього і зовнішнього.

Вченими доведено, що діти здатні не тільки виражати емоції, а й розпізнавати їх. Діти краще розпізнають ті емоції, терміни, яких найчастіше вживаються в усному мовленні. Формування мови емоцій як сукупності

вербальних позначень емоційних станів, які служать засобом їх усвідомлення відноситься до новоутворенням дошкільного віку.

Емоційна сфера дітей старшого дошкільного віку характеризується наступними особливостями: формування мови емоцій як сукупності вербальних позначень емоційних станів; провідний тип сприйняття емоцій – аналітико-синтетичний – здатність виділяти елементи експресії і узагальнювати їх; здатність регулювати емоції; діти здатні не тільки висловлювати власні емоції, а й розпізнавати емоційні стани інших людей; формуються вищі почуття – моральні, інтелектуальні, естетичні;

Розвиток емоційної сфери дошкільника нерозривно пов'язаний з його спілкуванням з дорослими з однолітками. Успішний розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку можливий при всебічному врахуванні особливостей зазначених психічних станів процесу і створення необхідних умов для розвитку емоційної сфери.

Основними формами емоційного розвитку дітей дошкільного віку є: ігрові заняття, самостійна музична діяльність дітей, спільна діяльність дітей і дорослих в висловлюваннях – імпрровізаціях, спектаклях – імпрровізаціях, фотовиставках тощо. Таким чином, емоційний розвиток дошкільнят – цілеспрямований педагогічний процес, тісно пов'язаний з особистісним розвитком дітей, з процесом їх соціалізації та творчої самореалізації, введенням в світ культури міжособистісних відносин, засвоєнням культурних цінностей.

Серед багатьох засобів, що забезпечують своєчасний і якісний розвиток людини в період дитинства, особливе місце займає народна культура, що має найвищий виховний потенціал в силу своїх специфічних особливостей: доступності дитячому сприйняттю, яскравості і колоритності елементів, синкретичності, співзвучності досвіду.

Процес соціально-емоційного розвитку дітей заснований, зокрема, на спостереженні дитиною способів вираження емоцій іншими членами суспільства. На основі отриманих знань, дитина починає вчитися виражати і контролювати свої емоції. Розвитку емоційної сфери сприяють всі види форми і методи виховання, але особливу роль в збагаченні емоційного досвіду дитини

відіграє казка. Казка як унікальний вид творчості, найближче дитячої душі. Саме казки, як метод психолого-педагогічного впливу в ході нашого дослідження нами було застосовано в роботі з дошкільниками.

Казка змушує дитину сміятися і плакати, переживати і сподіватися, виявляти почуття і емпатію, розпізнавати мотиви моральної поведінки. Казка цільовим призначенням потрібна для підсвідомого або свідомого навчання дитини в сім'ї правилам і мети життя, необхідності захисту свого «ареалу» і гідного ставлення до інших. Примітно, що і сага, і казка несуть в собі колосальну інформаційну складову, передану з покоління в покоління, віра в яку ґрунтується на повазі до своїх предків. Багато років, система дошкільного виховання і навчання, орієнтована на інтелектуальний розвиток дитини.

Емпіричне дослідження проводилося на базі закладу загальної дошкільної освіти №430 «Каштанчик» м. Києва. В емпіричному дослідженні прийняли участь 42 дитини дошкільного віку, які склали дві вибірки: експериментальну, для якої протягом місяця щодня застосовувалась казкотерапія – 23 дошкільника, другу (контрольну) групу склали діти дошкільного віку, яким казкотерапія не впроваджувалася – 19 дітей.

Дослідження було реалізовано у три етапи: підготовчий; діагностичний; аналітичний. На підготовчому етапі для досягнення поставленої мети нами було складено програму психодіагностичних методик, з урахуванням вивченого теоретичного матеріалу та поставлених завдань. Сформовано дві вибірки дослідження: експериментальну та контрольну групи. На другому етапі здійснено безпосередньо емпіричне дослідження. На третьому етапі дослідження проведено компаративний аналіз результатів в групі дошкільників для яких протягом місяця щодня застосовувалась казкотерапія та дошкільнят, яким казкотерапія не впроваджувалася, сформульовано висновки та запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної сфери дошкільників.

В ході емпіричного дослідження нами було встановлено, що в контрольній групі було встановлено, що найвищий рівень тривожності проявляється в ситуаціях, які моделюють стосунки «дитина-дорослий»

(«Об'єкт агресії», «Дитина і мати з немовлям», «Одягання»), значно нижчий рівень тривожності в рисунках, що моделюють стосунки «дитина-дитина».

Узагальнюючи отримані результати можна вказати на, в цілому, підвищений рівень тривожності у дітей дошкільного віку контрольної групи. До переважаючих факторів, які викликають почуття тривожності належать: побудова міжособистісних стосунків із сім'єю, соціальним оточенням дитини.

За результатами статистичного аналізу особливості тривожності у дітей експериментальної та контрольної груп статистично значимо не відрізняються. Також було встановлено, що діти дошкільного віку з контрольної групи, в роботі з якими не використовують казкотерапію мають вищий показник загального рівня тривожності, ніж дошкільники експериментальної групи.

За допомогою проєктивної методики «Три бажання», спрямованої на вивчення рівня емоційного інтелекту було визначено, що в експериментальній групі переважає середній і високий рівень емоційного інтелекту. Тобто, в експериментальній групі дітей дошкільного віку здатність продуктивно керувати своїми емоціями розвинена на достатньому рівні. В контрольній групі низький рівень відзначається в 63% досліджуваних. Встановлено, що групи відрізняються між собою рівнем розвитку емоційного інтелекту. Тобто, можна стверджувати, що застосування казки в роботі вихователів закладів дошкільної освіти є продуктивним методом розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.

Результати, отримані при дослідженні самопочуття, активності і настрою в досліджуваних групах показав, що за шкалами «самопочуття» і «активність» отримані дані вказують в цілому на сприятливий стан досліджуваних дошкільників. За шкалою «настрій» – дещо знижений фон.

За результатами методики «Колірний тест відносин» (А.Еткінда) нами встановлено, що дошкільники в експериментальній групі мають більш різноманітний і насичений світ, використовуючи при асоціаціях багато кольорів. Натомість лише п'ята частина дітей контрольної групи характеризуються насиченим асоціативним рядом, решта мають його дещо спрощений або низьким.

Отже, можна стверджувати, що казка, є ефективним методом психолого-педагогічного впливу на емоційну сферу дошкільників та може продуктивно впливати на емоційний інтелект та тривожність дітей дошкільного віку. У процесі сприйняття казки дитина пізнає певний її сенс, який доступний тільки їй. У дітей породження образів цього емоційного пізнання часто відбувається в процесі сприйняття художнього твору. Під впливом слухання у дитини виникає співчуття герою і складається емоційний образ сприймаються подій і взаємин. Перспективи подальшого розвитку ми вбачаємо у підготовці та апробації психолого-педагогічної корекційної програми впливу на емоційну сферу дошкільника.